

For fam. Wergeland Krog
Ola M. Wergeland Krog
Stiksmoveien 468
1892 Degernes

NVE - Norges vassdrags- og energidirektorat

nve@nve.no

Degernes 17.4.2026

Svar til 202517478 -3 Høring om søknad om tillatelse til delvis nedlegging av Risen dam i Marker kommune i Østfold.

Familien Wergeland Krog er grunneiere med strandtomt på vestsiden av Damvannet i Risen, Gnr/bnr 1/39 i Marker kommune. Vi har tidligere, i form av en klage (vedlegg 1), beskrevet de negative følgene av en senkning av Damvannet og Store Risen med 3 – 3,5 m. I tillegg til de negative konsekvensene beskrevet i dette vedlegget, vil vi nedenfor utdype de negative konsekvensene for innsjøens trofiske status.

Konsekvenser av senkning for trofisk status i Store Risen og Damvannet.

NVE ber om kommentarer til om søknaden gir tilstrekkelige opplysninger om tiltakets virkninger. Eutrofiering pga. økt konsentrasjon av næringsstoffer er en alvorlig konsekvens av tiltaket som i liten grad omtales i søknaden.

En senkning av vannstanden i en innsjø eller reservoar, ved å redusere terskelen ved utløpet, vil øke dens trofiske status og gjøre vannet mer næringsrikt. Dette skjer primært gjennom tre mekanismer:

- konsentrasjon av eksisterende næringsstoffer i et mindre vannvolum (spesielt i epilimnion når overflatevann slippes ut)
- økt intern næringsbelastning fra re-suspenderte eller eksponerte litorale sedimenter, som frigjør fosfor og andre næringsstoffer under endrede redoxforhold
- når sjøen senkes vil en relativt større andel av det totale vannvolumet som er eksponert for fotosynteseaktivitet øke (vanligvis estimert til 2,5 x siktedypet)

Resultatet er forhøyede næringskonsentrasjoner i overflaten, redusert vannklarhet, ikke bare på grunn av utvasking av gammel littoralsoner, som gir økt turbiditet, men også på grunn av en økning i fytoplanktonbiomasse. Dette flytter innsjøen mot mer eutrofe forhold.

Erfaring fra til Hillestadsvannet og Holmsvannet (Revovannet) i Vestfold, to sjøer som også har mye skog rundt seg slik som Store Risen og Damvannet, viser at disse har blitt mer eutrofe etter vannstandssenkninger.

Konkrete synspunkter på planene

I høringsbrevet uttrykker NVE ønsker om konkrete synspunkter på planene i søknaden, aktuelle alternativer eller forslag til begrensninger. Våre synspunkter følger nedenfor:

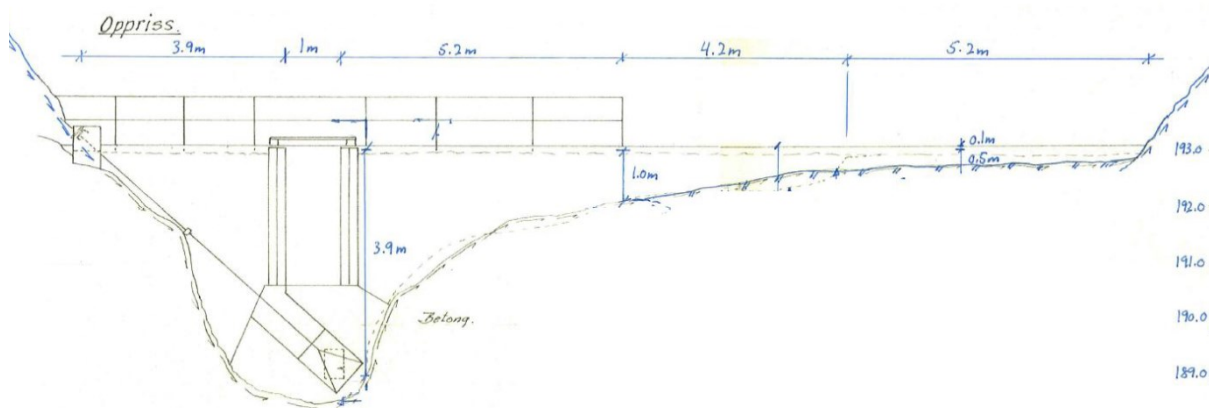
Vi tar utgangspunkt i at konsekvensene for Store Risen og Damvannet vil være relativt dramatiske for det biomangfoldet, friluftslivet og kulturverdiene, da en senkning av vannstanden til nivå 189,1 m vil bety en senkning av vannstanden på 3,4 m i forhold til HRV2000.

Til tross for størrelsen på inngrepet, både i utstrekning og konsekvens, er det i søknaden f.eks. konkludert med «Ingen negativ konsekvens» for rødlistearter. Dette til tross for at det er kjent hekking av rødlistearten fiskemåke (VU) og en viktig bestand av den sterkt truede arten edelkreps (EN). Siden veiene inn til denne delen av vassdraget er sperret med bommer er krepsebestanden i Store Risen mer beskyttet mot smitte av krepsepest *Aphanomyces astaci*, som signalkreps er bærer av enn de fleste andre vassdrag i Østfold. Bare dette ene punktet er grunnlag for å hevde

at konsekvensvurderingen ikke er utført i henhold til Naturmangfoldlovens §§ 8 – 12, som er de fem sentrale og miljørettslige prinsipper som skal legges til grunn ved offentlig beslutningstaking som påvirker natur. Paragraf 8 sier som følger: *Offentlige beslutninger skal bygge på vitenskapelig kunnskap om naturmangfoldet og effekten av påvirkninger*. Det framgår av søknaden, samt kontakt med firmaet som har gjennomført konsekvensvurderingen, at det til tross for innspill om bl.a. forekomst av edelkreps og fiskemåke, ikke har blitt gjort feltundersøkelser, kun henvist til Artskart – og det i et av de svakest kartlagte områdene i fylket når det gjelder naturmangfold.

Vår konklusjon er at den konsekvensvurderingen, som ligger til grunn for søknaden, ikke bygger på «...vitenskapelig kunnskap om naturmangfoldet og effekten av påvirkninger», og vi foreslår at det gjennomføres en felles befarings av dammen for å se om det kan finnes en løsning som har mindre skadevirkninger på de nevnte temaer enn en riving og etablering av en 60 cm terskel.

Som et grunnlag for en slik befarings viser vi til tegningen av den eksisterende dammen (figur 1). Som det går fram av tegningen i figur 1, samt fotografiet i figur 2, er den dypeste delen av dammen relativt smal og muligheten er til stede for å etablere en vesentlig høyere terskel / dam enn 60 cm, uten at dette vil påføre dameier en større kostnad enn en riving av dammen, bygging av tilkomstvei, deponering av steinmassene, mm.

Figur 1. Målsatt skisse av eksisterende dam (kilde: Norconsult).

Figur 2. Fotografi av eksisterende dam viser at de nederste meterne av dammen ligger i en smal sprekke mellom to sider med fast fjell (kilde: Norconsult).

En slik dam vil kunne etableres inntil den eksisterende dammen, den vil kunne forankres med kraftige bolter i fast fjell på sidene. For å unngå at overløpet i den eksisterende dammen blir tettet

til av drivmateriale el. kan toppen av den eksisterende dammen tas ned til samme høyde som forsterkningen foran. Dette vil også redusere vesentlig kostnadene ved å anlegge en ny bro for ferdseien over dammen.

Vi vil ikke gå nærmere inn på detaljene i dette forslaget, men vi håper at en befaring med utveksling av idéer for bevaring av dammen, vil kunne resultere i en løsning som er akseptabelt for alle de berørte partene i denne saken.

Vennlig hilsen

På vegne av familien Wergeland Krog

Ola M. Wergeland Krog

Stiksmoveien 468

1892 Degernes

tlf. + 47 97110439

Vedlegg 1

For fam. Wergeland Krog
Ola M. Wergeland Krog
Stiksmoveien 468
1892 Degernes

Olje- og energidepartementet
nve@nve.no

Degernes 31.10.2021

Klage på vedtak om å fjerne dam Risen, datert 22.10.2021, NVE ref. 202103078-5

Familien Wergeland Krog er grunneiere med strandtomt på vestsiden av Damvannet i Risen, Gnr/bnr 1/39 i Marker kommune. Se vedlegg 2 for kart over eiendommen. Familien har ikke fått saken til høring og dermed ikke hatt anledning til uttalelse. Nedenfor følger derfor en beskrivelse av de negative konsekvensene av tiltaket som ligger til grunn for vår klage.

Tiltaket har to alvorlige momenter. Senkning av vannspeilet og riving av den estetiske steindammen:

1. En senkning av vannspeilet til kote 188,5, dvs. ca. 3 – 3,5 m lavere enn dagens nivå, vil ha til dels store negative konsekvenser for artsmangfoldet, friluftslivet, biologisk mangfold, det vil føre til utslipp av klimagasser, samt at naturens vannmagasinkapasitet reduseres.
2. Riving av Risendammen vil være et tap både for kulturminnevernet, fløtningshistorien og også for friluftslivet. Bilder av dammen i vedlegg 2.

Konsekvenser for kulturminner

- Risendammen er en estetisk steindam fra år 1900. Dammen, som nå er planlagt revet, er et viktig industrielt kulturminne i kommunen. Risenelva var ei viktig fløtningselv og dammen ble bygget for å magasinere vann til fløtningen. Den første telefonlinja i kommunen ble etablert langs elva og opp til dammen for å kunne stoppe påslepp av mer tømmer når tømmer hadde vaset seg nedover i elva. Vi registrerer at Fylkeskommunen har uttalt at tiltaket ikke vil ha negative konsekvenser hverken for eldre eller nyere tids kulturminner. Vi finner dette noe underlig, spesielt siden Riksantikvaren er i gang med et fredningsprosjekt for Haldenvassdraget. Det kan synes som tema kulturminner ikke er godt nok utredet.
En film fra dammen kan sees her: <https://youtu.be/NIYtUoXsiwE>
Bilder av dammen i vedlegg 1.

Konsekvenser for friluftslivet

- Risen, med Damvannet, er et kvalitativt viktig friluftsområde. Det er et av de få omtrent helt stille områdene i Østfold, og hvor det ikke er åpen bilvei fram til vannet. Selv om det ikke er et kvantitativt viktig friluftslivsområde, er det på grunn av sin spennende natur (nesten hele vestsiden av Risen er et naturreservat) et svært viktig område som svært mange, både lokalt og regionalt har et forhold til.
- Ved en senkning på 3 – 3,5 m, vil den eksponerte strandlinja og de tørrlagte gruntvannsområdene gro til med pionérvegetasjon (krattskog), som både vil være til hinder for friluftslivet og for sportsfisket.
- Senkningen til kote 188,5 vil gjøre det vanskelig, om ikke umulig å passere sundet mellom Damvannet og Store Risen med båt.
- Risen, med skogene omkring, er et av de mest intakte og mest verdifulle skogområdene i Østfold, noe som bl.a. har resultert i at omtrent hele vestsiden av

Store Risen nå er vernet som naturreservat. Se en film fra Risen her:

<https://youtu.be/195EI7ViXfA>

Konsekvenser for biomangfold, miljø og klima

- Senkningen vil føre til at flere av de relativt få, produktive gruntvannsområdene i Risen tørregges. Dette er viktige leveområder for fisk, planter og evertebrater. Det er en bestand av abbor og gjedde i vannet, ørret finnes bare i Risenelva. Det hekker fiskemåke (rødlistet som nær truet NT) og storlom i sjøen, og det har tidligere hekket fiskeørn (NT) i Ørnevikene. Viktigst er det at det er en liten bestand med edelkreps i Risen. Denne arten er rødlistet som sterkt truet (EN), og en senkning av sjøen vil ha store negative konsekvenser for arten.
- Norconsult konkluderer som følger under tema Naturmiljø: «*Påvirkning av en nedlegging av dammen for naturmiljøet vurderes å være Liten negativ*». Denne vurderingen synes svakt faglig begrunnet. Gruntvannsområdene i sjøen er svært viktige for sjøens produksjonsevne. På grunn av dårlig sikt i vannet (mye humussyrer), er sjøens biologiske produksjonsevne knyttet til de øverste 1 - 3 m. En senkning av sjøen med 3 - 3,5 m vil derfor ha meget stor innvirkning på det biologiske mangfoldet. På lang sikt (mange år) vil de tørrlagte gruntvannsområdene forhåpentligvis bli erstattet med nye gruntvannsområder, men uansett vil sjøarealet bli redusert. Hvilken betydning dette får for sjøen er ikke utredet i Norconsults rapport. Det kan etter vår vurdering ikke forsvares å utsette det biologiske mangfoldet i sjøen for en slik biologisk katastrofe, bare for å spare inn på utgiftene en høyere terskel vil medføre.
- En senkning av vannstanden som beskrevet vil føre til at store mudderområder blottlegges og biologisk materiale som er bundet i mudderet vil frigjøres når det kommer luft til, den samme effekten som ved drenering av myr. Det kan også ha dannet seg metangass i sedimentene som også vil frigjøres ved en permanent senkning.
- Strendene langs Damvannet og Store Risen består i dag vesentlig av sten, grus og berg. Størstedelen av strendene er av bølgene vasket helt rene for løsmasser. En permanent senkning til kote 188,5 vil blottlegge store mudderområder hvor mudderet straks vil bli påvirket av bølgene og vasket bort. Dette vil føre til tilslamming og økt turbiditet i vannet. Dette vil trolig pågå i flere år og vil høyst sannsynlig medføre negative konsekvenser for vannkvaliteten både i sjøen, i Risenelva, i Vegatjenn og videre nedover i Haldenvassdraget.

Konsekvenser for fritidsboligene langs sjøen

- Som nevnt under Friluftsliv ovenfor, er adkomsten til fritidseiendommene på oversiden av sundet, basert på båt fra Damvannet. Om vannstanden senkes som planlagt, vil det bli meget vanskelig eller umulig å komme gjennom sundet med båt.
- På vår eiendom, Damvassetra, vil strandlinjen på deler av eiendommen endres fra å være en vannflate i høyde med det skrånende terrenget ned mot vannet, til at tomte vil slutte med et bratt stup ned til vannet. Dette er både en estetisk og praktisk forringelse av eiendommen, samt at tiltaket vil ha sikkerhetsmessige konsekvenser.

Vår konklusjon

Vi stiller oss helt uforstående til at Norconsult, som har vurdert rivningen og senkningen, har konkludert med sitat: «...ikke vil føre til nevneverdig skade eller ulempe for allmenne interesser.» Og hverken Marker kommune, Viken Fylkeskommune eller Statsforvalteren i Viken har signalisert at de har noen problemer med den avgjørelsen!

De fleste av ankepunktene mot tiltaket, både for Risendammen som kulturminne og for senkningen av sjøen, kan reduseres betraktelig dersom den planlagte terskelen anlegges noe høyere enn planlagt i tiltaket. En terskel med topp på kote 191 etableres foran dagens

dam, samt at gamle Risen dam får bestå, men settes helt åpen, vil gjøre tiltaket vesentlig mer akseptabelt og medføre langt færre negative konsekvenser.

Vennlig hilsen

På vegne av familien Wergeland Krog

Ola M. Wergeland Krog

Stiksmoveien 468

1892 Degernes

tlf. + 47 97110439

Risenvassdraget ligger helt NØ i Marker kommune, Viken, og består av sjøene Vesle Risen, Store Risen, Damvann og Vegatjern. Risenelva renner ut av Damvannet og munner ut i Rødenessjøen ved Kroksund.

Vedlegg 1 – bilder av Risendammen tatt 30.10.2021

Risendammen sett nordfra - fra Damvannet. Dammen ble bygget i år 1900, men det har vært fløtet tømmer i Risenelva siden 1600-tallet, så det har høyst sannsynlig vært en dam her også lenge før denne ble bygget. Foto: Ola Wergeland Krog 30.10.2021.

Risendammen. Hit gikk den første telefonlinja i Rødenes. Den var først og fremst satt opp for å kunne gi beskjed om å stoppe påslepp av mer tømmer, når tømmer hadde vaset seg nedover i elva under tømmerfløtningen. Foto: Ola Wergeland Krog 30.10.2021.

Vedlegg 1 – bilder av Risendammen tatt 30.10.2021

Risendammen er 4 m høy og 20 m lang. Foto: Ola Wergeland Krog 30.10.2021.

Prestveien gikk over elva her. Helt fram til midten av 1800-tallet var Prestveien hovedveien mellom Rødenes og Rømskog, men er i dag bare en merket sti. Foto: Ola Wergeland Krog 30.10.2021.

Vedlegg 1 – bilder av Risendammen tatt 30.10.2021

Dammen ble restaurert for ca. 10 år siden. Den er i meget god stand og det er ingen lekkasjer mellom steinene eller på sidene. Reguleringshøyden er 4 m og dammen har stått imot vanntrykket i 120 år. Det virker derfor noe underlig at NVE, etter en kontroll i 2019, konkluderte med at dammen ikke er sikker før vannstanden er senket 3 – 3,5 m. Foto: Ola Wergeland Krog 30.10.2021.

SITUASJONSKART

Gnr/Bnr/Fnr: 1/39_Rekonstruksjon

Adresse: Risenveien 356, 1870 Ørje

Dato: 04.12.2019

Målestokk: 1:750

Avd.Ingeniør: Kjell Roger Ruud

Vår referanse: Ola Martin Wergeland Krog

MARKER
KOMMUNE

Det tas forbehold om eventuelle mangler. Eiendomsgrensene er ikke rettsgyldige.